

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қахрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҲОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevvara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPATIV FRAZEOLGIK BIRLIK LARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdiyevich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҶБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Хуррамов Рустам Сайфиддинович</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

09.00.00- Фалсафа фанлари

Sattarov Fozil Faxritdinovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

O'SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'smirlar xulq-atvorida gedonizm fenomenining xususiyati ularning xarakterida faqat nimalardandir lazzatlanish, qoniqish va ruhiy iztiroblar har qanday yo'llar bilan holi bo'lishga intilish hatti-harakatlarining ustivorligidir. O'smirlarda vujudga kelgan salbiy hatti-harakatlar, axloqiy motivlardagi o'zgarishlar jamiyat ijtimoiy-ma'naviy eng zarur va muhim qadriyatlarga nisbatan salbiy munosabatlarning vujudga kelishida ifodalanmoqda.

Kalit so'zlar: jinoyatchilik, jamoatchilik, munosabatlar, his-hayajonlar, qadriyatlar, ruhiy.

Sattarov Fazil Fakhriddinovich

Samarkand State University named after Sharof Rashidov

ADDRESSING ADOLESCENT BEHAVIORAL PROBLEMS

Abstract. In this article, the characteristic of the phenomenon of hedonism in the behavior of teenagers is the priority of actions in their character only to enjoy something, to seek satisfaction and to be free from mental anguish by any means. Negative behavior and changes in moral motivations in teenagers are expressed in the emergence of negative attitudes towards the most necessary and important social and spiritual values of the society.

Key words: crime, society, relations, emotions, values, spiritual.

Саттаров Фазиль Фахритдинович

Самаркандский государственный
университет имени Шарофа Рашидова

РЕШЕНИЕ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ ПОДРОСТКОВ

Аннотация: В данной статье характеристикой явления гедонизма в поведении подростков является приоритетность действий в их характере только для получения удовольствия, поиска удовлетворения и освобождения от душевных страданий любыми способами. Негативное поведение и изменение нравственных мотивов у подростков выражаются в появлении негативных установок по отношению к наиболее необходимым и важным социальным и духовным ценностям общества.

Ключевые слова: преступность, общество, отношения, эмоции, ценности, духовное.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N15>

Kirish. Bugungi kunda dunyoda odam savdosi jarayonlarida bolalar va katta erkaklar soni ko'paygan, ammo odam savdosining asosiy qurbonlari ayollar bo'lib qolmoqda. Odam savdosi qurbonlarining asosiy katta qismini - 70 foizini ayollar tashkil etmoqda, ularning 20

foizga yaqini voyaga etmaganlardir. Jabrlanganlarning yana 20 foizi voyaga etgan erkaklar, qolganlari o'g'il bolalardir. So'nggi 15 yil ichida odam savdosi kontrabandachilarning aniqlangan qurbonlarining miqdori sezilarli ravishda oshdi va ularning demografik asosdagi tarkibi ham o'zgardi - bolalar ulushi 10 foizdan 30 foizga, kattalar erkaklar ulushi esa ikki baravarga oshdi.

Insoniyatga xos bo'lgan yomon xulq-atvor to'g'risida, mazkur xulqlarning qanday shakllari mavjudligi borasida vatandoshimiz mutafakkir Abdulla Avloniy o'z davrida aytib o'tgan edi: "Insonlarni saodati abadiyatdan mazfum qiladurgan, janobi haq qoshida va xalq nazarida mazmum, hayoti jovidonimiz uchun masmum bo'lgan axloqi zamimalar g'azab, shahvat, jaholat, safohat, hamoqat, atolat, haasosat, rahovat, anoniyat, adovat, namimat, g'iybat, haqorat, jibonat, hasad, nifoq, tama', zulmdur"[1].

Tadqiqot materiallari va metodologiyasi. Bugungi kunda o'smirlarning deviant xulq-atvori darajalariga u yoki bu tarzda odam savdosi ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Dunyoda so'nggi 15 yil ichida odam savdosi oqibatidagi qurbonlar orasida bolalarning ulushi uch baravar, o'g'il bolalar esa besh baravar oshdi. Bu jarayonda qizlar asosan jinsiy ekspluatatsiya maqsadida sotib olinsa, o'g'il bolalar ko'proq majburiy mehnatning turli xillariga jalb qilinadi. Bu haqda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi (UNODC) har ikki yilda bir marta chiqadigan yangi hisobotida aytib o'tiladi.

"Dunyo bo'ylab millionlab ayollar, bolalar va erkaklar ishlamaydi, o'qimaydi va ijtimoiy yordam olish imkoniga ega emas. Bunday vaziyatda ular odam savdogarlari qo'liga tushib qolish xavfini yanada oshiradilar"[2], deb ta'kidlaydi BMT vakili Gada Vali. U xalqaro hamjamiyatni odam savdosiga, shuningdek, sayyoramizda yashovchi bolalarni ijtimoiy himoya qilish, ularni turli xil zararli illatlar ta'siridan himoya qilish uchun choralar ko'rishga chaqirdi.

Odam savdosida jabrlanganlarning yarmidan ko'pi jinsiy ekspluatatsiya maqsadida sotib olinadi yoki sotib yuboriladi, 38 foizi majburiy mehnat uchun, olti foizi jinoiy faoliyat bilan shug'ullanishga majbur qilinadi, taxminan bir foizi esa, tilanchilik qilishga jalb etiladi. Shuningdek, odam savdosiga jalb etilganlarning bir foizdan kamrog'i inson a'zolari savdosi, majburiy nikoh va boshqa maqsadlarda foydalaniladi. Qullarning mehnati, ayniqsa, qishloq xo'jaligi faoliyatida, qurilish, baliq ovi, tog'-kon sanoati xizmatlarida va uy ishlari uchun uzoq aholi punktlarida qo'llaniladi.

Shunisi diqqatga sazovorki, odam savdogarlari o'z faoliyatida yangi texnologiyalarni - potensial qurbonlarni qidirishdan tortib, odam savdosi orqali sotib olib, ularni qattiq ekspluatatsiya qilishga qadar mukammal rejalashtirilgan hatti-harakatlarni olib borishadi. Do'stlar izlash tariqasida potensial qurbonlar sifatida bolalar ko'pincha ijtimoiy tarmoqlarga jalb qilinadi. 2020 yil 1-dekabrda "Xalqaro qullikni bekor qilish kuni" arafasida BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrish "bugungi kunda jahon bo'ylab 40 milliondan ortiq odam zamonaviy qullik zanjiriga tortilganligi, ularning 71 foizi qizlar va ayollardan tarkib topganligi achinarli hol ekanligi" ni ta'kidlagan edi.

Yuqori texnologiyalar, ilm-fan va innovatsiyalar rivojlangan va mazkur jarayon farovonlikka xizmat qilayotgan jamiyatlarda odamlarning to'kin hayotga birdan to'liq asosda erishishga bo'lgan egoistik intilishi ularning ma'naviy qadriyatlariga, tarixiy an'analarga, oila va nikohga va yoshlar axloqini yuksalishiga bo'lgan munosabatlarida inqirozni keltirib chiqarmoqda. Bu holat yoshlar xulq-atvoridagi salbiy o'zgarishlar, gedonistik psixologiyaning

paydo bo'lishiga olib kelmoqda, buning oqibatida jamiyatda qator ijtimoiy-ma'naviy muammolar vujudga kelmoqda.

Shu kabi gedonistik kayfiyatlarning yoshlar ongida paydo bo'lmasligi uchun kurash davlat va jamoatchilik tashkilotlarining, har bir inson va murabbiyning yuksak ma'usliyati hisoblanadi. Bugungi kunda umuman fuqarolar, xususan yoshlar uchun axborot olamidan juda ko'plab ma'lumotlarni olish imkoniyati mavjud. Mazkur axborotlarni qabul qilishda yoshlar axborot madaniyatiga jiddiy e'tibor berishlari, milliy manfaatlarimizga zid keladigan ma'lumotlarni qabul qilmasliklari muhim jihat hisoblanadi. Yoshlar tafakkurining sog'lomligiga mos keladigan axborotlar va ma'lumotlarni ularning hukmiga havola etish sog'lom dunyoqarash, ertangi kunga ishonch, el-yurt oldida yuksak mas'uliyat, insoniy javobgarlik hislarini tarbiyalashning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

Jamiyatda yoshlar axloqiy madaniyati va ijtimoiy jihatdan faoliyatini barqaror tashkil etilish jarayonlarini shakllanishiga to'siq bo'ladigan birqancha destruktiv omillari ham mavjud. Masalan,

- o'smirlar huquqlarini amalga oshirishdagi bo'shliqlar;
- o'smirlarning milliy mentalitetga to'siq bo'ladigan o'ziga xos salbiy qadriyatli xususiyatlari;
- jamoatchilik, ommaviy axborot vositalarining yoshlar hayoti destruktiv jarayonlarini bartaraf etishga ta'sirining samarali emasligi;
- ba'zi o'smirlarning huquqiy bilimlari va ma'naviy dunyoqarashi darajasining yuqori emasligi;
- o'smirlar bilan ishlashda har doim ham huquqni muhofaza qilish sub'ektlarining kasbiy salohiyatini etarli darajada emasligi;
- ba'zi o'rinlarda huquqiy ta'limdagi mavjud kamchiliklar, bu borada infratuzilmalar va kadrlarning yetishmasligi.

Tadqiqot natijalari. O'smirlar deviant xulq-atvorini bartaraf etish va oldini olish yuzasidan birqancha chora-tadbirlarni olib borish maqsadga muvofiq. Masalan, ularning qiyin va muammoli vaziyatlardan chiqib ketish va ijtimoiy munosabatlarda ishtirokini kengaytirish uchun olib boriladigan tarbiyaviy chora-tadbirlarni ko'lamini kengaytirish va samaradorligini oshirish lozimdir. Bu borada 3 bosqichda chora-tadbirlar dasturini olib borish lozim:

1-bosqich. Yo'naltiruvchi bosqich bo'lib, bu jarayonda o'smirlarni yangi samarador, foydali va ijtimoiy jihatdan istiqbolli faoliyatga undash, ularni ishga joylashtirish, moddiy va ma'naviy rag'batlantirish;

2-boqich. Korreksion-rivojlantiruvchi bosqich bo'lib, ularni turli mashg'ulotlar, mashqlar va to'garaklarga jalb qilish, ularni bo'sh vaqtini samarali o'tkazishga chorlash;

3-bosqich. Mustahkamlash bosqichi bo'lib, olingan barcha bilimlar, ko'nikmalar va tarbiyaviy jarayonlarni amaliy faoliyatla olib borish borasidagi hatti-harakatlarni tashkil etish.

Bolalar uyida tarbiyalanadigan o'smirlar ijtimoiy muloqot tarzidan yiroqda bo'ladi. Ularning oilada ota-ona bilan bo'ladigan muloqot tarziga ehtiyojlari katta bo'ladi, lekin bu jarayonning iloji yo'qligi uchun, oilaviy tarbiyani olishdan ular bebahra qoladilar. Lekin shuning bilan birgalikda ta'kidlash lozimki, bolalar uyida tarbiyalangan yoshlarning ma'naviy olamini yuksaltirish borasida muassasa xodimlari tomonidan katta sa'y-harakatlar olib boriladi, ular bolalarga oiladagi tarbiyani bera olmasalarda, ularning to'laqonli shaxs bo'lishlari uchun yuqori darajadagi metodlarni qo'llaydilar. Bu jarayonga qaramasdan, bolalar uylaridagi o'smirlarning

xulq-atvorida deviant xususiyatlarning ko'rinishlari, oilada tarbiya olgan bolalardan ko'ra ko'proq namoyon bo'ladi.

O'smirning jamiyatga qanchalik ijtimoiylashuvi, yuqori mas'uliyatga ega bo'lgan a'zo sifatida o'zini ko'rsata olishi va undagi qonunlar, qoidalar va me'yorlarga to'laqonli ravishda amal qila borishi jarayonida jamiyatda yoshlar, jamiyat va davlat munosabatlari tizimi orqali barqaror muhit shakllanadi. Ijtimoiy xulq-atvor tarbiyasi o'smirlar ongida o'z vataniga sodiqlik, unga fidokorona xizmat qilish, burch va mas'uliyatli bo'lish tuyg'ularini kamol toptirish bilan chambarchas bog'liq jarayondir. Olimlarning ta'kidlashicha, "Hozirgi kunda ma'naviy va ahloqiy qadriyatlarga sodiq, bilimli, samarali mehnat qilishga qodir fuqarolar, ayniqsa, yoshlar jamiyatning eng asosiy kuchiga aylanib bormoqda. Shuning uchun ham XXI asr-intellektual bilimlar asrida inson kapitaliga investitsiyalar yo'naltirishni ustivor vazifa sifatida tanlagan mamlakatlardagina yuksak taraqqiyotga erishish mumkin. Shuningdek, bilimli jamiyatgina tahdid va muammolarni yengib o'tishga qodir bo'ladi"[3].

Muhokama. Bu asoslardagi jarayonga Yaponiyaning Nagoya universiteti o'qituvchilarining talabalar o'rtasida ijtimoiy xulq-atvori darajasini aniqlash bo'yicha o'tkazgan sinovini misol keltirsak bo'ladi. Universitet o'qituvchilari talabalarni ijtimoiy xulq-atvorini sinovdan o'tkazish uchun bir aniq belgilangan joyga olib borib o'g'irliq qilishlariga shart-sharoit yaratib berishadi. Sinov jarayonida 30 nafar talabadan 3 nafari o'g'irlik qilishadi. Natija esa qiziq bo'lgan: jinoyatni sodir etmagan talabalardan bir savol so'raladai, "Siz nega o'g'irlik qilmadingiz?". Savolga turli javoblar olingan: men bu ishni udalay olmayman (30%), menda hamma narsa bor (12%), men ularga ziyon berishdan qo'rqdim (68%).[5] Bundan ko'rinib turibdiki, ijtimoiy xulq-atvor xususiyatlari o'smirlarda tarbiyalanib borishi ijtimoiy manfaatlarni yuksaltirishda xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv, zamonaviy axborotlashgan jamiyat va texnogen taraqqiyot o'smirlar ichki olami, dunyoqarashi, tafakkuri, fikrlash tarzi va ijtimoiy xulq-atvoriga u yoki bu tarzda ta'sir o'tkazmoqda. Bugungi kunda o'smirlarning ongi va hatti-harakatlarida globallashuv va texnogen sivilizatsiyaning salbiy belgilari shakllanib borayotganligi, ularning ijtimoiy xulq-atvorining yomonlashuvi, ijtimoiy ishdan begonalashuvi kabi illatlarni keltirib chiqaradi. Shaxsda o'smirlik bosqichida kasb-hunar o'rganib, ilm olib, jamiyatga qadam qo'ygandan keyin ijtimoiy xulq-atvori shakllana boshlaydi. Lekin bu davrda baribir ko'pgina o'smirlar ongida ikkilanishlar va qarama-qarshiliklar orqali tanlov vujudga keladi, bu esa istiqbolda yillar davomida sayqallanib boradi.

Shu bilan birga bugungi milliy yuksalish sharoitida yoshlarning ijtimoiy madaniyati, siyosiy faolligi, ma'naviy mas'uliyati va o'z haq-huquqlarini to'la anglashi katta o'ringa egadir. Bu to'g'risida birinchi Prezident I.A.Karimov "O'z haq-huquqlarini taniydigan, o'z kuchi va qobiliyatiga tayanib yashaydigan, atrofida ro'y berayotgan voqea-hodisalarga mustaqil munosabatda bo'ladigan, shu bilan birga, o'z shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg'un holda ko'radigan erkin shaxsni shakllantirish uchun barcha zarur sharoitlarni yaratish darkor"[6], deb ta'kidlaydi.

O'smirlarning deviant xulq-atqoridagi motivlarni o'rganishdan oldin ularning ijtimoiy-ma'naviy hayotini o'rganish lozim. Ijtimoiy xulqda o'smirlarning ijtimoiy foydali ishlar va ma'naviy jarayonlardan o'zini olib qochishga intilish bilan bog'liq hatti-harakatlarning namoyon bo'lishi kuzatilsa, ularning axloqiy qiyofasida negativ hissiyotlarning vujudga kelishini anglatadi. O'smirning ichki kechinmalaridagi salbiy holatlarni bartaraf etish,

o'smirning ichki his-tuyg'ularida mu'tadillikni asrash, turli depressiyali vaziyatlardan xalos bo'lish uchun tegishli shart-sharoitlar yaratilishi lozim. Psixologik himoya jarayoni o'smirlarni turli salbiy vaziyatlardan va tahdidlardan asrashga, ulardagi ruhiy diskomfortni doimiy ravishda bartaraf etishga xizmat qiladi.

Bugungi zamonaviy o'zgarishlar sharoitida o'smirlarning ijtimoiy mas'uliyati, ya'ni jamiyat ishi uchun tayyorligi borasidagi hatti-harakatlari va yo'nalishlarini ni tarbiyalash mamlakat istiqboli uchun muhim mezondir. Shu sababli ijtimoiy mas'uliyat o'smirning jamiyatda ijtimoiy ahamiyatga molik vazifalarni hal qilishiga tayyorlash, qabul qilingan huquqiy qoidalar, mavjud axloqiy me'yorlarga muvofiq hayot kechirishini taqozo qiladi. Ijtimoiy mas'uliyat o'smirning ijtimoiy, ma'naviy va huquqiy faolligini ta'minlash bilan mujassamlashgan jarayondir. N.Shodievning ta'kidlashicha, "Fuqaroviy faollik insonlarning jamiyat oldidagi huquq va majburiyatlarini chuqur anglashga va boshqalar manfaati uchun qayg'urishga, jamoat ishlarida faollik ko'rsatishga, ko'pchilik manfaati uchun kurashishga, ko'ngilli faoliyat olib borishga undaydi. Fuqaroviy faollik o'z qiziqish va imkoniyatlarini ifodalashga, shu asosda jamiyatga naf keltirishga rag'bat beradi"[2].

O'smirlarni xulq-atvoridagi muammolarni bartaraf etishda quyidagi sohalar yo'nalishidagi taklif va mulohazalarni ilgari suramiz:

Ma'naviy- ma'rifiy sohada;

- xulq-atvorida nuqsoni bor o'smirlarni ma'naviy-ma'rifiy jihatdan tarbiyalash borasida mutasaddi tashkilotlar faoliyatlarini jonlantirish;

- ota-bobolarimizning ma'naviy tarbiya borasidagi hikmatli o'gitlarini yoshlar orasida keng targ'ib qilish orqali yoshlar ongi va qalbiga yetib borishini ta'minlash;

- keng yoshlar ommasini birlashtiruvchi tadbir, tanlov, musobaqalarni nafaqat viloyat yoki shahar markazlarida, balki tuman bosqichlarida ham o'tkazish;

- "ommaviy madaniyat"ning turli xurujlaridan himoya qilishga qaratilgan yanada ta'sirli tadbirlar loyihasini tuzish va yoshlarni keng jalb etishga erishish.

Ijtimoiy-iqtisodiy sohada:

Ushbu sohadagi chora-tadbirlarning asosiy maqsadi - yoshlarning bandligini ta'minlash, kasb-hunarlarini egallashga bo'lgan intilishlarini qo'llab-quvvatlash, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishlari uchun keng imkoniyatlar yaratishdan iborat. Jumladan:

- maslahat markazlarini tashkil qilish orqali chekka hududlardagi bekorchi yoshlarni tadbirkorlik faoliyatini olib borishlariga ko'maklashish;

- mahallalardagi vaqtincha ishsiz yoshlardan hududdagi ijtimoiy infratuzilmalar, uy-joy qurilishi ob'ektlariga jalb qilish;

- tuzilgan shartnomalar asosida har bir bitiruvchini ishga joylashib, band bo'lishi yuzasidan jamoatchilik nazoratini o'rnatish;

- qishloq joylarda istiqomat qiladigan qizlarni kasb-hunarga o'rgatish, ularni doimiy ish bilan ta'minlash, yosh oilalarga har tomonlama ko'mak berish.

Yoshlarning iste'dod, qobiliyat va talantlarini ro'yobga chiqarishni qo'llab-quvvatlash sohasida:

- joylardan iste'dodli va qobiliyatli yoshlarni izlab topish va ularni har tomonlama rag'batlantirish;

- mamlakatimiz taraqqiyotiga xizmat qiladigan ilm-fan, innovatsiyalarni olib borayotgan yosh olimlarni qo'llab-quvvatlash;

- har bir yosh olimlarni ilmiy ishlarini amaliyotga tatbiq etishda ko'maklashish.
- axloqida muammosi bor yoshlarni ijodiy ishlarga jalb qilish;
- kam ta'minlangan yoshlarga oliy o'quv yurtida o'qishlari uchun kvotalar ajratish.

Xulosa. O'smirlar deviant xulq-atvori va ularning ijtimoiy-ma'naviy hayotdagi g'ayriaxloqiy xislatlariga qarshi chora-tadbirlar ko'rish va ularni oldini olish borasidagi ishlarda quyidagi vazifalarni hal etish muhimdir:

salbiy hatti-harakatlarni olib borishga moyil bo'lgan o'smirlarni erta aniqlash;

o'smirlarni ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanadigan ustoz va murabbiylarni tayyorlashni mukammal tarzda olib borish;

deviant xulq-atvorga ega bo'lgan o'smir yoshlar o'rtasida tarbiyaviy ishlarni olib borishda tegishli mutaxassislarni jalb etish;

bu borada aloqador bo'lgan muassasalar, iodralar, markazlar va xizmatlarning ish mas'uliyatini oshirish;

o'smirlar deviant xulq-atvorini bartaraf etish borasida milliy va mahalliy darajalarda chora-tadbirlarni kuchaytirish, bu borada muhim bo'lgan bugungi va istiqboldagi dasturlar va "yo'l xarita"larini belgilash.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. –Toshkent, O'qituvchi, 1992. –B. 40-41.
2. Shodiyev N. Fuqarolik jamiyatida fuqaroviy faollik: tarixiy va ilmiy xususiyatlari. //Demokratlashtirish va inson huquqlari. №4, 2016 y. –B. 43.
3. Человеческое развития: учебник // Коллектив авторов. - 2-е издание. - Т.: УМЭД, ПРООН, 2011.
4. Новые социальные движения и социокультурные эксперименты. Реф. сб. Вып №1. М. «ИНИОН», 1999. – С. 124.
5. Новые социальные движения и социокультурные эксперименты. Реф. сб. Вып №1. М. «ИНИОН», 1999. – С. 124.
6. Karimov I. "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot- pirovard maqsadimizdir". -Т.: "O'zbekiston", 2000. -B. 32.
7. Shodiev N. Fuqarolik jamiyatida fuqaroviy faollik: tarixiy va ilmiy xususiyatlari. //Demokratlashtirish va inson huquqlari. №4, 2016 y. –B. 43.